

Kraków 17.03.2023 r.

Recenzja dorobku naukowego **dra Aleksandra Łupienki** oraz osiągnięcia naukowego na który składa się cykl artykułów przedstawionych pod zbiorczym tytułem „**Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta**”

Działalność naukowa dra Aleksandra Łupienki jest przykładem umiejętnego łączenia różnych dziedzin naukowych. Habilitant w swojej dotychczasowej działalności naukowej dokonał korelacji pomiędzy historią jako dyscypliną nauk humanistycznych oraz architekturą i urbanistyką stanowiącymi dziedzinę nauk inżynieryjno-technicznych. Zbudowanie tej swoistej symbiozy pozostaje czymś co można określić jako „znak rozpoznawczy” (sygnaturę) dra Łupienki zarówno na arenie krajowej, jak i międzynarodowej. Prześledzenie kariery naukowej i zawodowej Habilitanta pozwala zrozumieć zakres oraz specyfikę prowadzonych przez Niego badań. Pan Łupienko ma tytuł inżyniera architektury oraz urbanistyki, który uzyskał w 2004 roku podczas studiów w Politechnice Warszawskiej za obronę pracy dyplomowej zatytułowanej: *Muzeum Sztuki Współczesnej w Warszawie*. Dyplom magistra historii otrzymał pięć lat później w 2009 roku w Instytucie Historii Uniwersytetu Warszawskiego. Tytuł pracy magisterskiej brzmiał: *Przestrzeń publiczna Warszawa w I poł. XIX wieku*. Pośrednio pokłosem magisterium była rozprawa doktorska przygotowana i obroniona w 2014 roku w Instytucie Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie pt. *Spółeczność warszawskiej kamienicy czynszowej*. Kompetencje oraz doświadczenie badawcze zdobyte podczas pisania dysertacji magisterskiej oraz doktorskiej zaowocowały publikacjami, które dr Łupienko w swoim autoreferacie zdefiniował jako „przestrzeń miast w «długim» XIX wieku (do 1914 r.)”, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Królestwa Polskiego oraz Galicji.

Ogólna ocena dorobku naukowego

Badania miejskie cieszą się wśród historyków europejskich i polskich niesłabnącą popularnością. Dr Aleksander Łupienko swoimi badaniami wpisuje się w ten nurt od kilku lat, i co należy zaznaczyć czyni to bezkompleksowo, a za to z dużym zaangażowaniem. Badania Habilitanta koncentrują się na kilku zasadniczych zagadnieniach. Pierwsze dotyczy modernizacji miast w ujęciu technologicznym. Skupił się tutaj na badaniach związanych z higieną oraz infrastrukturą miejską na którą składają się: kanalizacja, wodociągi, gazownie i sieci gazownicze, elektrownie oraz transport publiczny.

Drugim tematem badawczym wokół którego oscylują zainteresowania Habilitanta to rozwój miast w Europie Środkowej w XIX wieku. W tym przypadku spore znaczenie odegrały studia komparatystyczne nad najważniejszymi ośrodkami miejskimi Królestwa Polskiego oraz Galicji. W tekstach dra Łupienki dotyczących tego zagadnienia widać jeszcze wpływ badań wykonanych dla potrzeb dysertacji doktorskiej, które zostały rozszerzone o nowe wątki związane np. z badaniami Lwowa. Jednym z wartościowszych artykułów dokonującym zestawienia porównawczego Warszawy oraz Lwowa jest tekst opublikowany na kartach wydawnictwa zatytułowanego *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura (Львів: місто – суспільство – культура)* ogłoszonego drukiem w wydawnictwie Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki jako pokłosie konferencji pod tym samym tytułem. Przywołany tekst, choć ciekawy ze względu na zastosowanie metody komparatystycznej, niestety oparty został wyłącznie na literaturze przedmiotu oraz źródłach memuarystycznych. Całkowicie pominięto przy tym pierwszorzędne i unikatowe zbiory zgromadzone w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego, o czym jeszcze będzie mowa w dalszej części recenzji.

Kolejny „dział” – jak sam to określił Habilitant – badań stanowią dzieje architektury (jej symboliki) i architektów. Problematyka ta w pełni oddaje zainteresowania dr Łupienki, wywodzące się jeszcze zapewne z czasów studiów w Politechnice Warszawskiej. *Clou* tych badań stanowią cztery teksty opublikowane w Polsce (m.in. w „Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych”) oraz poza jej granicami (w Zagrzebiu oraz w Marburgu w wydawnictwie prestiżowego Instytutu Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią), a także jeden biogram do Polskiego Słownika Biograficznego (biogram Michała Tołwińskiego).

Od 2016 roku w agendzie badawczej Habilitanta znalazło się miasto Lwów i jego przestrzeń kulturowa. Do momentu złożenia wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego, poza wspomnianym już wcześniej tekstem opublikowanym we Lwowie, spod ręki dra Aleksandra Łupienki wyszły jeszcze trzy artykuły dotyczące „zagadnień lwowskich”.

Jeden z nich przedłożono jako główne osiągnięcie naukowe (będzie o nim jeszcze mowa poniżej). Dwa pozostałe noszą tytuły: *Tożsamość polskiego Lwowa w XIX wieku* oraz *Localness and Identity, and the Historic City. New Elites in the Autonomous Galician Lviv*.

Z badaniami nad dziewiętnastowiecznym Lwowem oraz rozwojem i modernizacją miast w Europie Środkowo-Wschodniej koresponduje tematyka koncentrująca się wokół problemu działu „miasto i przeszłość”. Zasadniczo można odnieść wrażenie, że zawarto w nim wszystkie teksty, które nie dało się jednoznacznie zaklasyfikować do wcześniej wymienionych nurtów badawczych. Tym sposobem znajdziemy tutaj artykuły poświęcone tożsamości kulturowej miast i jego zbiorowej pamięci, muzealnictwu, dziejom konserwacji zabytków czy wreszcie symbolice obecnej w przestrzeni miejskiej i jej interpretacji.

Na marginesie kardynalnych badań dra Łupienki pozostaje zagadnienie związane dziejami luteranów w Królestwie Polskim od końca XVIII do pierwszej połowy XX wieku. I choć tematyka ta nieco odbiega od czterech wcześniejszych problemów naukowych mających wspólny mianownik w postaci „przestrzeni miejskiej”, to jest ona równie istotna. Badania Pana Aleksandra Łupienki na tym polu wypełniają luki dotyczące dziejów luteranizmu królewskiego, a w szczególności warszawskiego. Badania nad historią luteranów w Królestwie Polskim stanowiły zaczyn do podjęcia współpracy ze specjalistami zajmującymi się dziejami mniejszości religijnych w Polsce. W tym kontekście wymienię prof. prof. Sabinę Bober oraz Sławomira Żurka – ekspertów europejskiego formatu zajmujących się studiami nad Holocaustem Żydów – redaktorów interdyscyplinarnej monografii zatytułowanej: *O niepodległości ekumenicznie. Wyznawcy różnych Kościołów dla Rzeczypospolitej (1918–1939)* ogłoszonej drukiem w 2018 roku gdzie znalazł się ciekawy tekst Habilitanta pt. *Polskojęzyczni duchowni luteranscy z „Kongresówki” wobec polskości*.

W rozważaniach na temat artykułów wchodzących w skład ogólnego dorobku naukowego Pana dra Aleksandra Łupienki trzeba niestety wyłuszczyć szczątkowe wykorzystywanie archiwaliów lwowskich (ale też krakowskich czy iwanofrankowskich). Marginalne odwołanie do źródeł archiwalnych o lwowskiej proveniencji zdaje się być „piętą achillesową” większości tekstów opublikowanych przez Habilitanta, gdzie wydawać by się mogło, że są one wymagalne. W moim skromnym odczuciu trudno w pełni wykorzystać potencjał badanych tematów związanych z modernizacją miast galicyjskich (w tym przede wszystkim ich przestrzeni) bez zagłębienia się w unikatowe i słabo dotychczas przebadane zasoby wspomnianego Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego lub analogicznego Państwowego Archiwum Obwodu Inwanofrankowskiego. Problematyka badań podjętych przez Habilitanta, wręcz wymaga poddania gruntownej analizie wybranych zespołów (fondów)

i wprowadzenia ich do obiegu naukowego. Przykładowo już pobieżna kwerenda fondu 3 (opis 1) Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego pozwala wskazać, że jest tam kilkadziesiąt spraw dotyczących zagadnień będących w orbicie zainteresowań dra Łupienki (np. plany budowlane Lwowa, materiały dotyczące przebudowy architektonicznej lwowskiego Śródmieścia i budynków użyteczności publicznej tam zlokalizowanych, czy też modernizacji infrastruktury miejskiej np. wodociągów etc.). Należy również zasygnalizować, że braki w archiwaliach lwowskich oraz iwanofrankowskich nie są jedynymi. Dla badaczy miast galicyjskich, równie istotne jak lwowskie pozostają zbiory Austriackiego Archiwum Państwowego w Wiedniu. W kontekście badań miejskich ważne są zasoby zlokalizowane w oddziale Archiwum Administracji (Allgemeines Verwaltungsarchiv). Dość wspomnieć, że w oddziale tym znajdują się szczegółowe plany większości gmachów i budynków użyteczności publicznej Lwowa oraz tzw. „znaczniejszych miast Galicji” (np. Stanisławowa, Przemyśla, Rzeszowa, Kołomyi, Wadowic, Chrzanowa, Myślenic i wielu innych). Na potwierdzenie niniejszych słów przywołam materiały dotyczące ogrodów uniwersyteckich znajdujących się w przestrzeni Lwowa oraz ich rozwoju wraz z planami (sygn. AT-OeStA/AVA PKF PS II A-XIII-c/17). W tym przypadku w ogóle mowa o dziesiątkach kartonów zawierających materiały dokumentujące zmiany w morfologii miast galicyjskich. Aktualnie w strukturze wiedeńskiego Archiwum wchodzi one w skład podzespołu zatytułowanego: „Plan-, Karten- und Fotosammlung”. Nie sposób nie zauważyć, że w Archiwum Wojennym (Kriegsarchiv) w Wiedniu będącym również częścią Austriackiego Archiwum Państwowego zdeponowana jest kolekcja planów miasta Lwowa będących podstawą do badań nad przestrzenią galicyjskiej stolicy. Austriackie zbiory archiwalne zostały całkowicie pominięte w badaniach Habilitanta.

Dr Łupienko w swoich tekstach niedobory źródeł archiwalnych rekompensuje znakomitą erudycją i świetnym operowaniem światową literaturą przedmiotu. W mojej opinii umiejętność wydobywania z nich esencji stanowi wielki atut Habilitanta.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje umiędzynarodowienie Habilitanta. Uwidocznilo się to przede wszystkim w Jego aktywności konferencyjnej poza granicami kraju. W ostatnich kilku latach brał udział w konferencjach m.in. w: Rzymie (dwukrotnie), Helsinkach, Neapolu, Marburgu, Würzburgu, Tallinie, Zagrzebiu, Lwowie oraz w Pradze. Ważniejsze jednak aniżeli sama geografia wyjazdów konferencyjnych Habilitanta jest waga wydarzeń naukowych w których uczestniczył. Przede wszystkim były to konferencje organizowane w ramach renomowanego European Association for Urban History. Dr Aleksander Łupienko występował dwukrotnie w konferencjach zorganizowanych pod tym szyldem, w Helsinkach w 2016 oraz w Rzymie w 2018 roku. W mojej opinii szczególną wagę ma konferencja zorganizowana

w Pradze w 2019 roku. Habilitant w swoim autoreferacie wskazuje, że jej organizatorem było Archiwum Główne miasta Pragi. Jednakże zapomniał dodać, że współorganizatorami tego cyklicznego wydarzenia naukowego są m.in. Czeska Akademia Nauk, Uniwersytet Karola w Pradze oraz Uniwersytet Jana Evangelisty Purkiniego w Uście nad Łabą. Konferencje praskie pozostają jednymi z ważniejszych w naszej części Europy, a uczestniczą w niej każdego roku badacze nie tylko z Czech czy Polski, ale w dużej części z Niemiec i Austrii, gdyż językiem konferencji – obok czeskiego – jest przede wszystkim język niemiecki. Habilitant w Pradze wygłosił ciekawy referat pt. *19th -century urban public garden as a cultural and social phenomenon*, który później stał się zaczynem artykułu *Urban Public Gardens in the Kingdom of Poland and Galicia in the First Half of the 19th Century* stanowiącego jeden z tekstów zgłoszonych jako tzw. główne osiągnięcie naukowego w postępowaniu habilitacyjnym. W tym miejscu warto też zasygnalizować, że Archiwum Główne miasta Pragi jest wydawcą jednego z ważniejszych historycznych czasopism ukazujących się w Republice Czeskiej zatytułowanego „Documenta Pragensia”. Należy podkreślić, o czym nie dowiemy się z autoreferatu, że dr Łupienko intensywnie kontynuuje współpracę z czeskimi historykami czego wyrazem był Jego udział jesienią 2022 roku w 41 Konferencji Archiwum Głównego miasta Pragi noszącej tytuł: *Das Phänomen des Primators – Oberbürgermeisters Persönlichkeiten an der Spitze der Städte im 19. und 20. Jahrhundert*. W jej trakcie wygłosił referat pt. *Der Oberpräsident und die städtische Infrastruktur. Der Fall Galiziens*. W sumie w okresie pomiędzy 2014, a październikiem 2021 roku Habilitant uczestniczył w trzynastu zagranicznych konferencjach organizowanych od Lwowa na wschodzie po Lizbonę na zachodzie Europy.

W środowiskach naukowych panuje w pełni uzasadnione przekonanie, że konferencje pozwalają nie tylko wymieniać myśli i wyniki badań, ale też stanowią furtkę do dalszego rozwijania kontaktów na niwie naukowej. Działalność dra Aleksandra Łupienki jest tego najlepszym przykładem. Szerokie kontakty o zasięgu międzynarodowym rozwinęły się, wiele na to wskazuje, podczas spotkań konferencyjnych. Dość wspomnieć, że trzy lata po konferencji w Marburgu, w 2018 roku wziął udział w warsztatach poświęconych muzeom miejskim zorganizowanych przez prestiżowy Instytut Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią z siedzibą właśnie w Marburgu. Z kolei w 2020 roku otrzymał w Instytucie miesięczne stypendium badawcze. Podobną ścieżkę rozwoju obserwujemy w odniesieniu do współpracy z Draganem Damajanovićem, badaczem związanym z Uniwersytetem w Zagrzebiu. W 2016 roku Habilitant wziął udział w konferencji zorganizowanej na zagrzebskim Uniwersytecie, co zaowocowało kontaktami z tamtejszymi

historykami, a w szczególności z Damjanovićem. W roku 2022 obaj historycy opublikowali książkę zatytułowaną *Forging Architectural Tradition: National Narratives, Monument Preservation and Architectural Work in the Nineteenth Century* wydaną w ramach serii „Explorations in Heritage Studies” przez nowojorsko-oksfordzkie Wydawnictwo Berghahn Books. Dr Aleksander Łupienko kooperuje również z badaczami historii miast europejskich związanych z Instytutem Nauk Społecznych w Sibiu w Rumunii, turyńską Politechniką, czy też Instytutem Porównawczej Historii Miast w niemieckim Münsterze. Współpraca Habilitanta z zagranicznymi ośrodkami naukowymi i historykami je reprezentującymi budzi autentyczne uznanie i dowodzi Jego dojrzałości badawczej.

Konferencje międzynarodowe, szczególnie te odbywające się poza granicami Polski mają zawsze szczególny wydźwięk i znaczenie. Nie wolno przy całym procesie umiędzynaradawiania polskiej nauki, zapominać też o konferencjach organizowanych w kraju, z których wiele wcale nie odbiega poziomem od tych zagranicznych, a czasami wręcz przeciwnie. Nierzadko referaty prezentowane w Polsce wnoszą wiele ważnych ustaleń badawczych do obiegu naukowego. Habilitant od 2016 roku do momentu złożenia dokumentacji stanowiącej podstawę do wszczęcia postępowania o nadania stopnia doktora habilitowanego uczestniczył w osiemnastu konferencjach, które sam określił jako „krajowe”, z których cztery odbywały się w języku angielskim. Tutaj miałem wątpliwości, czy niektóre z wyszczególnionych w dorobku konferencji rzeczywiście były „krajowymi”. Lektura wybranych programów konferencyjnych potwierdziła moje przypuszczenia. Otóż część konferencji wskazanych przez Habilitanta odbywających się w Polsce miała status międzynarodowych, a nie krajowych. Do tego niektóre z nich cieszą się dużą estymą środowiska skupiającego badaczy miast w całej Europie (np. 4th Heritage Forum of Central Europe organizowany przez Międzynarodowe Centrum Kultury z siedzibą w Krakowie). Tym samym dr Aleksander Łupienko poprzez zastosowanie nieadekwatnych określeń pomniejszył swoją aktywność na polu konferencyjnym. Większość wykazanych konferencji korespondowała tematycznie z głównymi obszarami badawczymi podniesionymi w autoreferacie przez Habilitanta, co dowodzi właściwej przyjętej strategii pozwalającej rozwijać się w wybranych kierunkach naukowych.

Dr Aleksander Łupienko nie bagatelizuje również współpracy z polskimi historykami miast. W tym kontekście trzeba uwypuklić Jego kontakty z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie założonym i kierowanym przez wiele lat przez prof. Jacka Purchlę, uznawanego za jednego z najwybitniejszych historyków miast oraz specjalistów z zakresu dziedzictwa kulturowego, tak bliskiemu również Habilitantowi. Podjął również współpracę

z historykami związanymi z Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Wrocławskim, a w ostatnim czasie też z Uniwersytetem Warszawskim. W pierwszym z wymienionych przypadków Habilitant skoncentrował się na kreowaniu współpracy z prof. Andrzejem Chwałbą, co przyniosło pozytywny skutek w postaci publicznych wystąpień na seminariach prowadzonych przez profesora. Ponadto konsultował swoje badania z zespołem historyków skupionych wokół Pracowni Historii Polski Nowoczesnej Instytutu Historii UJ kierowanej przez prof. Michała Baczkowskiego. W przypadku Uniwersytetu Wrocławskiego kooperuje On z pracownikami Instytutu Historii Sztuki, a przede wszystkim z prof. Agnieszką Zabłocką-Kos specjalizującą się w dziejach europejskiej architektury i urbanistyki XIX i XX wieku. W Uniwersytecie Warszawskim kontakty naukowe Habilitant rozwija głównie z badaczami skupionymi wokół Zespołu Badań Kultur Słowiańskich w Monarchii Habsburskiej afiliowanym przy Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej. Obecnie Pan Aleksander Łupienko jest członkiem tego Zespołu, będąc zarazem jedynym naukowcem spoza UW wchodzącym w jego skład. Bliska współpraca dra Łupienki z ISZiP przyniosła owoce w postaci udziału w tworzeniu numeru specjalnego (jako redaktor numeru) czasopisma „Acta Poloniae Historica” poświęconego pamięci i przestrzeni miejskiej (*Local Memory and Urban Space*), które wydano w zeszłym roku. W czasopiśmie tym Habilitant opublikował artykuł wprowadzający do tematu numeru.

O dojrzałości naukowej dra Aleksandra Łupienki świadczy Jego aktywność recenzencka. Ogłosił on drukiem pięć artykułów recenzenckich z których trzy ukazały się na łamach „Acta Poloniae Historica”, a dwa odpowiednio w „Kwartalniku Historycznym” oraz czasopiśmie „Quart”. W trzech przypadkach sporządzone recenzje dotyczyły książek wydanych w USA oraz w Niemczech. Od 2016 roku stale jest zaangażowany w przygotowywanie recenzji wydawniczych oraz recenzji przeznaczonych dla czasopism naukowych. Oceniał artykuły dla uznanych periodyków w Polsce oraz poza jej granicami. Mowa tutaj m.in. o brytyjskim czasopiśmie „Urban History (wyd. Cambridge University Press), związanym z toruńskim Uniwersytetem Mikołaja Kopernika rocznikiem „Studia Geohistorica”, czy też mającymi ugruntowaną pozycję i bogatą tradycję „Rocznikami Dziejów Społecznych i Gospodarczych”. Niektóre spośród czasopism dla których recenzje wykonywał dr Aleksander Łupienko nie widnieją w ministerialnym wykazie czasopism punktowanych (np. „Almanach Warszawy”, „Rocznik Chopinowski”), inne z kolei nie są periodykami topowymi w kręgach polskich historyków (np. „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”). Niemniej pozwalam sobie podjąć ten wątek, aby pokazać, że Habilitant bardzo umiejętnie łączy pracę recenzenta dla najlepszych europejskich i polskich redakcji, nie zapominając przy tym

o wydawnictwach mniej istotnych naukowo, ale ważnych społecznie. Tym samym wprowadza w czyn słowa mówiące o „społecznej odpowiedzialności nauki” (w tym przypadku naukowca). Kończąc ten etap oceny wspomnę, że w portfolio naukowym dra Łupienki znajdują się też cenne recenzje zrealizowane dla Funduszu Nauki Polskiej oraz Wydawnictwa Instytutu Herdera po egidą którego ukazuje się seria wydawnicza „Studien zur Ostmitteleuropaforschung”.

Na odrębne potraktowanie zasługuje uczestnictwo w grantach naukowych oraz pełnienie funkcji kierownika tychże. Skala udziału Habilitanta w projektach grantowych jest imponująca i dowodzi pełnego zaangażowania w działalność naukowo-badawczą. Jeszcze przed uzyskaniem doktoratu otrzymał grant Narodowego Centrum Nauki (program PRELUDIUM) na realizację projektu pt. „Zamieszkiwanie kamienicy czynszowej Warszawy (1870–1914)”. Projekt ten był niemal tożsamy z tematyką pracy doktorskiej (*Społeczność warszawskiej kamienicy czynszowej, 1864–1914*), którą udało się obronić przed zakończeniem projektu. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych Habilitant kierował grantem przyznany w ramach programu SONATA przez Narodowe Centrum Nauki. Projekt otrzymał finansowanie na lata 2016–2019. Nosił on tytuł: „Funkcjonowanie społeczne architektury wybranych fragmentów przestrzeni publicznej w miastach ziem polskich (ok. 1850–1914)”. Dr Łupienko widnieje również jako kierownik grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, moduł „Uniwersalia” przyznanego w 2018 roku na tłumaczenie i wydanie w Wydawnictwie Peter Lang książki poświęconej *Przestrzeni publicznej Warszawy w pierwszej połowie XIX wieku*. Do momentu wszczęcia postępowania o nadania stopnia doktora habilitowanego dr Aleksander Łupienko był wykonawcą w dwóch grantach NCN (program OPUS). Pierwszy został ukończony w 2015 roku. Jego tytuł brzmiał: „Specyfika rozwojowa dziejów Polski i Europy Środkowej. Analiza historyczna debat o wyjątkowości narodowej i regionalnej”. Drugi realizowany pod kierownictwem prof. Macieja Janowskiego („Historia pojęć społeczno-politycznych w Polsce XVIII–XX”) sfinalizowano w 2019 roku. Obecnie jako wykonawca pracuje w dwóch zespołach grantowych. Pierwszy przyznany IH PAN przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej w ramach programu Akademickie Partnerstwa Międzynarodowe dotyczy zagadnienia „Historycznej ontologii przestrzeni miejskiej”. Co istotne partnerami przy jego realizacji są jednostki związane z kilkoma czołowymi europejskimi uczelniami. Drugi, finansowany przez NCN, zakłada opracowanie „Polskich pojęć społeczno-politycznych XIX i XX wieku” i jest przygotowywany pod kierownictwem prof. Adama Kożuchowskiego.

Puentując ten etap oceny Habilitanta, z pełną odpowiedzialnością należy stwierdzić, że Jego ogólny dorobek naukowy jest wyróżniający. Za szczególnie imponującą trzeba uznać współpracę na płaszczyźnie międzynarodowej co widać po liczbie zagranicznych publikacji, ale też uczestnictwie w międzynarodowych konferencjach oraz działalności recenzenckiej. Artykuły, które wyszły spod pióra dra Aleksandra Łupienki dowodzą wyjątkowej znajomości badanych przez Niego zagadnień. Teksty Jego autorstwa były publikowane głównie w renomowanych czasopismach. Współczesne trendy orientują sporą część historyków młodszego pokolenia na publikowanie wyłącznie w tzw. czasopismach wysoko punktowanych. Szczęśliwie Habilitant do tego grona nie należy. Potrafił znaleźć „złoty środek” polegający na publikowaniu w uznanych czasopismach naukowych, jednocześnie nie popadając w modę powszechnej dzisiaj „punktozy”, czego efektem są teksty zamieszczane w monografiach wieloautorskich lub w czasopismach o potencjale regionalnym. Te ostatnie są zasadniczym źródłem wiedzy dla miłośników lokalnych historii, których w Polsce nie brakuje.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitanta

Głównym osiągnięciem naukowym wskazanym przez Habilitanta do oceny w postępowaniu o nadania stopnia doktora habilitowanego jest cykl powiązanych ze sobą artykułów złożonych pod zbiorczym tytułem „Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta”. Tym sposobem dr Aleksander Łupienko wypełnił warunek formalny zawarty w Ustawie z 20 lipca 2018 roku „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (art. 219 ust. 1 punkcie 2b), aby móc ubiegać się o stopień doktora habilitowanego w zakresie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Główne osiągnięcie składa się z pięciu tekstów opublikowanych w latach 2016–2022:

1. *Some remarks on the birth of modern city planning in the Polish territories (1850–1914): the impact of the hygienic movement*, „Mesto a Dejiny” 2016, nr 2, ss. 18–34.
2. *Urban knowledge transfer between Eastern cities of Warsaw, Cracow and L'viv at the turn of the 19th and 20th centuries*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 2018, nr 4, ss. 578–600.
3. *The City as a National Work of Art: Modernity and Nation Building in Fin-de-Siècle Lviv*, „Urban History” 2020, nr 47/3, ss. 1–21.
4. *Urban Public Gardens in the Kingdom of Poland and Galicia in the First Half of the 19th Century*, w: *A City Entertains Itself – From the Middle Ages to 1848. Prague as the Centre*

of Cultural Life, red. Olga Fejtová, Martina Maříková, Jiří Pešek, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2021, ss. 261–280.

5. *Architecture as a Weapon: The Gothic and the National Ideal in Nineteenth-Century Polish Discourse*, w: *Forging Architectural Tradition: National Narratives, Monument Preservation and Architectural Work in the Nineteenth-Century*, red. Dragan Damjanović, Aleksander Łupienko, New York: Berghahn, 2022, ss. 76–101.

Cztery przedłożone teksty ukazały się w zagranicznych, uznanych czasopismach naukowych afiliowanych odpowiednio przy: Uniwersytecie Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach (czasopismo „Mesto a Dejiny”), Instytucie Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią z siedzibą w Marburgu (czasopismo „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung”), Wydawnictwie Cambridge Press („Urban History”) oraz przy Archiwum Głównym miasta Pragi („Documenta Pragensia”). Ostatni ze wskazanych tekstów stanowi jeden rozdział w monografii opublikowanej w Nowym Yorku. W tym przypadku Habilitant występuje jako współredaktor tomu (wspólnie z Draganem Damjanovićem).

Some remarks on the birth of modern city planning in the Polish territories (1850–1914): the impact of the hygienic movement to tekst w którym Autor w umiejętny sposób przedstawił dziewiętnastowieczną ideę modernizacji przestrzeni miejskiej opartą o mniej znaną, choć niezwykle istotną, „myśl higieniczną”. W efekcie jej upowszechnienia nastąpił rozwój infrastruktury miejskiej kluczowej dla poprawy jakości życia codziennego mieszkańców. Na tle omówionych przemian przedstawiono rozważania ówczesnych „higienistów” związanych głównie z Warszawą (np. Karol Gregorowicz oraz August Wolff), ale też z Krakowem (Odo Bujwid, Henryk Jordan). Tekst posiada właściwą strukturę. Zaprezentowane w nim wyniki badań są konsekwencją zastosowania metody komparatystycznej. Porównaniu poddano najważniejsze miasta porzeczporolitej, choć prym w narracji wiodła Warszawa, co uwzględnwszy fakt dotychczasowych zainteresowań dra Łupienki nie wzbudza zdziwienia. Artykuł ma charakter przekrojowy i w swojej zasadniczej części oparty został na publikacjach oraz źródłach prasowych pochodzących z epoki. Nie znajdziemy w nim za to w ogóle odniesień do bogatych dla tego tematu źródeł archiwalnych.

Urban knowledge transfer between Eastern cities of Warsaw, Cracow and L'viv at the turn of the 19th and 20th centuries. Artykuł ten dotyka innego ważkiego problemu, będącego pokłosiem modernizacji przestrzeni miejskiej w XIX wieku, a mianowicie komunikowania się i transmisji wiedzy pomiędzy poszczególnymi zaborami (w wymiarze paneuropejskim jak to trafnie określił dr Łupienko – „peryferiami imperiów”). Podobnie jak wcześniejszy artykuł,

ten również został przygotowany na podstawie badań komparatystycznych, co budzi należne uznanie dla Jego Autora. Ma on charakter syntetyczny. Tekst ten został w zasadniczej części oparty na źródłach prasowych, które bez wątpienia są rezerwuarem wiedzy na temat procesów modernizacyjnych miast. Dr Łupienko po raz kolejny dowiódł w tym tekście znakomitego rozeznania w prasie z epoki. Jednakowoż, podobnie jak wyżej, zasadnym staje się postawienie pytania o przyczyny niewykorzystania w zaprezentowanych badaniach źródeł archiwalnych. Wspomnę tylko, że w dokumentacji dziewiętnastowiecznych organizacji zajmujących się rozwojem społeczno-gospodarczym (np. izby handlowe i przemysłowe w zaborze austriackim) miast znajdziemy materiały dotyczące ponadregionalnych wystaw, konferencji związanych z poprawą infrastruktury miejskiej i szeroko pojętą asenizacją miast.

The City as a National Work of Art: Modernity and Nation Building in Fin-de-Siècle Lviv.

Artykuł opublikowany na kartach renomowanego czasopisma „Urban History” jest w mojej ocenie najciekawszy a to za sprawą podjęcia się – zresztą udanej – próby przybliżenia architektury Lwowa jako formy budowania polskiej tożsamości jego elit. Specyfika czasopisma (adresowanego przede wszystkim do zagranicznego czytelnika), spowodowała, że w pierwszej części artykuł jest stosunkowo powierzchowny. Niemniej nie czynię w tym przypadku zarzutu pod adresem Habilitanta, co raczej wskazuję na powszechny mechanizm wymagający naświetlenia podstawowych informacji badaczom zachodnioeuropejskim. W drugiej części poznajemy efekty szczegółowych badań związanych z przestrzenią miejską Lwowa oraz jej ochroną realizowaną przez ówczesny urząd konserwatorski. W tej części artykuł wnosi wiele ciekawych ustaleń badawczych ważnych dla historyków, historyków sztuki oraz urbanologów zajmujących się naukowo Lwowem i szerzej Galicją. W odróżnieniu do dwóch wcześniejszych tekstów, ten został oparty w dużym stopniu na zbiorach archiwalnych i bibliotecznych zachowanych w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie, w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (marginalnie) oraz we Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka. Z tego też tytułu tekst ten prezentuje najwyższą wartość merytoryczną. W tym miejscu nie sposób jednak nie zauważyć, że Habilitant odnosząc się do ww. lwowskich archiwów w swoim autoreferacie stosuje błędną nomenklaturę. Trudno wskazać skąd zaczerpnięte zostało określenie „Archiwum Regionalne” (pisownia oryginalna za autoreferatem Habilitanta) na określenie Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego. Inna rzecz, że w treści artykułu wykorzystywane nazewnictwo ma już poprawną formę. W recenzji wskazywałem spory atut Habilitanta, a mianowicie towarzyszącą Jego badaniom erudycję. Niestety w tym jednym artykule zauważalny jest pewien deficyt literatury poświęconej miastu Lwów, a w szczególności istotnej z perspektywy dotykanej

problematyki. Mam na myśli tutaj m.in. cyklu artykułów zamieszczonych w 2000 roku w 24 zeszytach „Harvard Ukrainian Studies”. Na kartach tego czasopisma swoje teksty opublikowali m.in. John Czaplicka (*Lviv, Lemberg, Leopoldis, Lwów, Lvov: A City in the Crosscurrents of European Culture*), Jarosław Hrycak (*Lviv: A Multicultural History through the Centuries*) oraz Hugo Lane (*The Ukrainian Theater and the Polish Opera: Cultural Hegemony and National Culture*).

Urban Public Gardens in the Kingdom of Poland and Galicia in the First Half of the 19th Century. Na wstępie tej części wywodu zaznaczę, że czasopismo „Documenta Pragensia” w którym zamieszczony został omawiany artykuł uważane jest w środowisku historyków niemieckich, czeskich, ale też polskich za jedno z ważniejszych w naszej części Europy w kontekście badań miejskich. Stąd też cieszy fakt, że dr Aleksander Łupienko ogłosił jeden ze swoich tekstów na łamach tego wydawnictwa. Tekst *Urban Public Gardens in the Kingdom of Poland and Galicia in the First Half of the 19th Century* jest w swojej treści uzupełnieniem narracji zaprezentowanej przez Habilitanta w artykułach poświęconych „higienizacji” miast oraz rozwojowi ich przestrzeni. Autor podnosi w nim zagadnienie cieszące się w ostatnich latach sporą popularnością, a mianowicie kształtowanie się „miast ogrodów” w XIX i na początku XX wieku. Dzięki zastosowaniu metody komparatystycznej poznajemy różnice oraz podobieństwa w rozwoju przestrzeni zielonej w dziewiętnastowiecznych miastach Królestwa Polskiego (Warszawa, Kalisz, Radom) oraz Galicji (Kraków, Lwów). Wspomniałem już przy omawianiu ogólnego dorobku naukowego Habilitanta o niewykorzystaniu w swoich badaniach zasobów Austriackiego Archiwum Państwowego i w tym konkretnym przypadku jest to widoczne. Autor nie sięgnął również do kilku prac, które na pewno wzmocniłyby Jego ogląd odnośnie badanego tematu. Wspomnę choćby o książce zatytułowanej: *Trzecie miasto Galicji Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej* autorstwa Żanny Komar, a wydanej przez – znane Habilitantowi – Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie. Praca ta posiada obszerny ustęp poświęcony ogrodom i parkom Stanisławowa.

Architecture as a Weapon: The Gothic and the National Ideal in Nineteenth-Century Polish Discourse. W ostatnim z artykułów wchodzących w skład tzw. głównego osiągnięcia naukowego Habilitanta, zaprezentował On ustalenia naukowe będące kontynuacją Jego wcześniejszych badań nad rozwojem idei konserwatorskiej oraz myśli architektonicznej w drugiej połowie XIX wieku. Przyznam, że tekst ten przeczytałem z wielkim zaciekawieniem, poznając w komparatystycznym ujęciu genezę instytucji trudniących się ochroną zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem ziem wchodzących w granice niegdysiejszej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Na wyróżnienie zasługuje omówienie w nowoczesny sposób gotyckich

(neogotyckich) koncepcji, które pojawiły się w architekturze (Warszawy, Krakowa) i powiązanie ich z ideą narodową, ale też mentalnością tamtych czasów. Artykuł powstał na fundamencie kwerend prasowych oraz bogatej literatury przedmiotu.

Podsumowując ten etap recenzji, należy zaznaczyć, że problematyka badawcza podjęta przez Habilitanta, a zaprezentowana w tzw. głównym osiągnięciu naukowym, ma spójny charakter. Dr Aleksander Łupienko prezentuje nowoczesne ujęcie interesującej go tematyki. Oceniane artykuły cechuje wysoki stopień erudycyjności. W czterech tekstach fundamentem stała się kwerenda prasowa. W jednym artykule pt. *The City as a National Work of Art: Modernity and Nation Building in Fin-de-Siècle Lviv* Autor oparł się na pogłębionej kwerendzie archiwalnej przeprowadzonej we lwowskich archiwach i Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka. Generalnie, pomimo wyartykułowanych uwag, bardzo pozytywnie oceniam naukowość cyklu artykułów zaprezentowanych do oceny pod zbiorczym tytułem „Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta”.

Ocena dorobku dydaktycznego i organizacyjnego

Pan dr Aleksander Łupienko w związku z zatrudnieniem w jednostce stricte naukowo-badawczej jaką jest Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk ma zdecydowanie ograniczone możliwości pracy dydaktycznej. Pomimo, tego pozostaje On aktywny na płaszczyźnie popularyzacji wiedzy historycznej kooperując z instytucjami muzealnymi oraz szeroko rozumianymi mediami. Na wyróżnienie zasługuje współpraca z Muzeum Historii Polski zapoczątkowana w 2015 roku i kontynuowana w latach kolejnych. Do najważniejszych osiągnięć zrealizowanych na tym polu należy wymienić udział w organizacji wystawy czasowej eksponowanej w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie zatytułowanej „Ziemia obiecana. Miasto i nowoczesność”. Ta niezbyt obszerna, choć wyjątkowo treściwa, Wystawa została poświęcona modernizacji polskich miast, która miała miejsce na przełomie XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem głównych ośrodków miejskich jak: Warszawa, Lwów, Kraków, Poznań i Łódź oraz tych mniejszych jak Żyrardów. Kuratorem całej Wystawy był prof. Michał Kopczyński. Do opracowania katalogu wystawowego zaangażowani zostali wybitni polscy historycy, wśród których można było znaleźć prof. Henryka Samsonowicza, Tomasza Kizwalter oraz Igora Kąkolewskiego. W roku 2017 Habilitant uczestniczył jako konsultant merytoryczny w tworzeniu Wystawy stałej wspomnianego Muzeum. Niemal równocześnie wziął udział w realizacji projektu afiliowanego przy Narodowym Instytucie Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, a odpowiadającego współczesnym oczekiwaniom społecznym, pt. „Historia: poszukaj”. Portal ten stanowi znakomitą bazę dla

wszelakich działań edukacyjnych związanych z dziejami społeczno-kulturalnymi mieszkańców ziem polskich w różnych okresach historycznych. Trzeba przyznać, że portal <https://historiaposzukaj.pl/> stanowi znakomity instrument dla nauczycieli historii w szkołach szczebla podstawowego i średniego. W gronie uczestników przywołanego projektu, poza drem Łupienką, możemy znaleźć też wielu historyków młodszego pokolenia z całej Polski, że wspomnę choćby Macieja Fica z Uniwersytetu Śląskiego.

Mniej istotnym w dorobku edukacyjno-dydaktycznym dra Aleksandra Łupienki, choć nie bez znaczenia w kształtowaniu relacji z otoczeniem społecznym, są audycje radiowe z Jego udziałem oraz publikacje, które ukazały się na łamach periodyków popularyzujących wiedzę. W portfolio Pana Łupienki znajdziemy m.in. teksty, które opublikowano na kartach kwartalnika „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” wydawanego przez Małopolski Instytut Kultury w Krakowie. Do ciekawszych artykułów ogłoszonych w „Autoportrecie” należy zaliczyć tekst pt. *Przepisy budowlane a kształt miasta: przykład rozwoju Warszawy w XIX wieku*, który powstał m.in. na fundamencie zbiorów przechowywanych w Instytucie Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Pozostałe punkty związane z popularyzacją wiedzy może są mniej istotne w skali ponadregionalnej, ale odgrywają kluczową rolę na poziomie regionalnym, a przypomnę, że rolą historyka jest również wspieranie środowisk lokalnych pozbawionych na co dzień fachowego wsparcia ludzi nauki.

Praca współczesnego, profesjonalnego historyka nie opiera się wyłącznie na badaniach naukowych oraz ich popularyzacji. Dzisiaj, chyba bardziej niż niegdyś, istotna jest tzw. organizacja nauki. Łączenie środowisk i specjalistów z różnych ośrodków i kręgów naukowych, kreowanie platformy służącej do wymiany myśli i poglądów stanowi nie lada wyzwanie. Za takowe należy uznać działalność Habilitanta w Polsko-Słowackiej Komisji Historyków zawiązanej przy Instytucie Historii PAN w 1996 roku. Obecnie (od 2021 roku) dr Łupienko piastuje stanowisko przewodniczącego tego gremium, nadając mu nową dynamikę i jakość. Najnowszym efektem pracy Komisji (przy współpracy ze Słowacką Akademią Nauk oraz Muzeum Śląskim) będzie zaplanowana w Katowicach w dniach 7-9 listopada br. międzynarodowa konferencja pt. *Spoiwa – Sploty – Konfrontacje. Relacje kulturowe w Europie Środkowej na przestrzeni dziejów*.

Działalność organizacyjna Pana Aleksandra Łupienki nie ogranicza się wyłącznie do wspomnianej Komisji Polsko-Słowackiej. Udziela się On również w prestiżowym Varsavianistycznym Zespole Badawczym kierowanym przez prof. Bartosza Kaliskiego, a którego członkami są m.in. prof. prof. Andrzej Karpiński, Mariusz Kulik oraz Joanna

Nalewajko-Kulikov. Ponadto angażuje się w codzienną pracę IH PAN poprzez członkostwo w Komisji Wydawniczej oraz w Komisji Oceny Pracowników.

Kontakty krajowe Habilitanta, o których szerzej pisałem przy omówieniu ogólnego dorobku naukowego, zaowocowały współorganizacją kilku konferencji o zasięgu ogólnopolskim oraz międzynarodowym. Na podkreślenie zasługuje konferencja pt. *Architektura w mieście, architektura dla miasta w Warszawie: Miejska przestrzeń publiczna w „długim” XIX wieku*, która odbyła się w Warszawie w listopadzie-grudniu 2017 roku (współorganizatorką była wspomniana już prof. Agnieszka Zabłocka-Kos z UW). W podobnym nurcie tematycznym (*Miasto a tradycja w XIX wieku: przestrzeń miasta i debaty*) utrzymana była kolejna konferencja, którą dr Łupienko zorganizował wspólnie z drem Kamilem Śmiechowskim z Uniwersytetu Łódzkiego.

Reasumując ten etap recenzji, należy podkreślić, że Pan dr Aleksander Łupienko, pomimo, że nie jest etatowym dydaktykiem potrafi umiejętnie wykorzystywać swoje kompetencje oraz zdobytą wiedzę w projektach edukacyjnych, które należy uznać za istotne społecznie. Opinię tę buduję m.in. na przykładzie Jego realizacji wykonanych dla Muzeum Historii Polski oraz Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Dał się On również poznać jako dobry organizator nauki wydobywając wręcz z niebytu (wraz z drem Ratislavem Kožiakiem w Uniwersytecie Macieja Bela z Bańskiej Bystrzycy), mającą skądinąd bogate tradycje, Polsko-Słowacką Komisję Historyków afiliowaną przy IH PAN. Ten etap oceny dorobku Habilitanta prezentuje się dobrze i stanowi ważny punkt w Jego życiorysie zawodowym.

Konkluzje

Habilitant nie przedstawił w istocie do oceny monografii naukowej jako głównego osiągnięcia naukowego, w zamian do oceny został przedłożony cykl pięciu powiązanych ze sobą problemowo i tematycznie artykułów. Artykuły te zgodnie z §9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej spełniają kryteria naukowości gdyż są one tekstami opublikowanym w recenzowanych czasopismach naukowych, „przedstawiają określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy, problemowy albo przekrojowy”, i po wtóre są „opatrzone przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym”. W myśl cytowanego aktu wykonawczego oraz samej ustawy o szkolnictwie wyższym z 20 lipca 2018 roku Habilitant spełnia wszelkie kryteria formalne, aby móc ubiegać się o nadania stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie historia. W tym miejscu należy

zaznaczyć, że przedłożone do oceny artykuły posiadają bardzo wysoki walor naukowy, mają zasięg międzynarodowy i wnoszą wiele ciekawych ustaleń badawczych z których mogą czerpać również przedstawiciele innych dyscyplin. Po zapoznaniu się z dorobkiem Pana dra Aleksandra Łupienki nie mam wątpliwości co do Jego dojrzałości naukowej. Tym samym, w oparciu o art. 221 ustęp 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018, poz. 85 ze zm.) – wnoszę o dopuszczenie dra Aleksandra Łupienki do dalszych etapów w przewodzie habilitacyjnym.